

UCHWAŁA

Dnia 9 grudnia 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Joanna Misztal-Konecka

(przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Beata Janiszewska

SSN Marcin Krajewski

w sprawie z powództwa M. D.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych
o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności,
po rozstrzygnięciu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 9 grudnia 2021 r.,
zagadnienia prawnego
przedstawionego przez Sąd Okręgowy w P.
postanowieniem z dnia 9 lipca 2021 r., sygn. akt II Cz (...),

"1. czy w aktualnie obowiązującym stanie prawnym zażalenie na postanowienie w przedmiocie odrzucenia pozwu wydane w postępowaniu o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności rozpoznaje inny skład sądu pierwszej instancji na podstawie art. 767 § 1¹ k.p.c. czy sąd drugiej instancji na podstawie art. 394 § 1 k.p.c.?"

2. jeśli właściwym do rozpoznania zażalenia, o którym mowa w punkcie 1. jest sąd drugiej instancji, czy jest on właściwy również do rozpoznania zażalenia na postanowienie o oddaleniu wniosku o zabezpieczenie, skoro jest ono objęte tym samym postanowieniem i zaskarżone tym samym zażaleniem?"

podjął uchwałę:

1. W przypadku zaskarżenia postanowień sądu pierwszej instancji o odrzuceniu pozwu (art. 394 § 1 *in principio* K.p.c.) i w przedmiocie zabezpieczenia (art. 741 § 1 K.p.c.) zażalenie na

pierwsze z tych postanowień podlega rozpoznaniu przez sąd drugiej instancji, a drugie – przez sąd, który wydał zaskarżone postanowienie. Dotyczy to również przypadku, w którym zaskarżone postanowienia zostały objęte jednym dokumentem, a zażalenia zawarto w jednym piśmie procesowym.

2. Odmawia podjęcia uchwały w pozostałym zakresie.

UZASADNIENIE

1. Postanowieniem z 9 lipca 2021 r. Sąd Okręgowy w P., w toku sprawy o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności, przedstawił do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu następujące zagadnienia prawne:

1. czy w aktualnie obowiązującym stanie prawnym zażalenie na postanowienie w przedmiocie odrzucenia pozwu wydane w postępowaniu o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności rozpoznaje inny skład sądu pierwszej instancji na podstawie art. 767 § 1¹ K.p.c. czy sąd drugiej instancji na podstawie art. 394 § 1 K.p.c.?

2. jeśli właściwym do rozpoznania zażalenia, o którym mowa w punkcie 1., jest sąd drugiej instancji, czy jest on właściwy również do rozpoznania zażalenia na postanowienie o oddaleniu wniosku o zabezpieczenie, skoro jest ono objęte tym samym postanowieniem i zaskarżone tym samym zażaleniem?

2. Przedstawione zagadnienia prawne wyłoniły się w następującej sytuacji procesowej:

Pozwem złożonym 3 lutego 2020 r., a sprecyzowanym pismem z 23 marca 2020 r., powód domagał się pozbawienia wykonalności bliżej określonych tytułów wykonawczych. Dodatkowo wniósł o zawieszenie bliżej określonego postępowania egzekucyjnego prowadzonego przez Sąd Rejonowy w P.

Postanowieniem z 10 lipca 2020 r. Sąd Rejonowy w P. ustalił wartość przedmiotu sporu na 133 013 zł (pkt 1), odrzucił pozew (pkt 2) oraz oddalił wniosek o zawieszenie postępowania egzekucyjnego (pkt 3). Zażalenie na to postanowienie złożył powód, zaskarżając je w całości, przy czym w zakresie punktu 1.

Postanowienia odwołał się do art. 380 K.p.c. Sąd Rejonowy w P. postanowieniem z 3 grudnia 2020 r. stwierdził swoją niewłaściwość rzeczową i zażalenie przekazał do Sądu Okręgowego w P. – jako właściwego rzeczowo i miejscowo do jego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

3. W stanie prawnym sprzed wejścia w życie ustawy z 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469), tj. sprzed 7 listopada 2019 r., z regulacji zawartej w art. 394 § 1 K.p.c. wynikała ogólna zasada rozpoznawania zażaleń przez sąd drugiej instancji. Obecnie wprowadzono dwa warianty postępowania zażaleniowego w stosunku do orzeczeń wydanych przez sąd pierwszej instancji: postępowanie, w którym zażalenie rozpoznawane jest przez sąd drugiej instancji (tzw. zażalenie pionowe), oraz postępowanie, w którym zażalenie rozpoznawane jest przez inny skład sądu pierwszej instancji (tzw. zażalenie poziome). W postępowaniu procesowym rozgraniczenie postępowań zażaleniowych wynika z art. 394 § 1 i art. 394^{1a} § 1 K.p.c., a uzupełnia je wyrażona w art. 394^{1b} K.p.c. zasada, zgodnie z którą jeżeli zaskarżono postanowienie, o którym mowa w art. 394 § 1 i zarazem w art. 394^{1a} § 1, zażalenie rozpoznaje sąd drugiej instancji. Właściwość sądu do rozpoznania zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji w przedmiocie zabezpieczenia określa natomiast art. 741 § 2 K.p.c., zaś w postępowaniu egzekucyjnym – art. 767⁴ § 1¹ K.p.c.

4. Za utrwalone w orzecznictwie i niebudzące żadnych wątpliwości doktryny uznać należy stanowisko, że powództwo z art. 840 K.p.c. jest merytorycznym środkiem obrony dłużnika przed egzekucją, prowadzącym do oceny wykonalności obowiązku stwierdzonego tytułem wykonawczym. Toczy się ono w zwykłym trybie procesowym, z uwzględnieniem odrębności wynikających z art. 840-843 K.p.c. (uchwała Sądu Najwyższego z 30 marca 1976 r., III CZP 18/76, OSNC 1976, nr 9, poz. 195). Wprawdzie powództwa przeciwegzekucyjne pozostają w ścisłym związku z postępowaniem egzekucyjnym, co decyduje m.in. o umiejscowieniu poświęconej im regulacji, jednak mają one całkowicie samoistny charakter,

w szczególności nie stanowią spraw egzekucyjnych. W konsekwencji oczywiste jest, że określenie właściwości sądu do rozpoznania zażalenia na postanowienie odrzucające pozew o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności następuje na podstawie przepisów o postępowaniu procesowym, a dokładniej art. 394 § 1 *in principio* K.p.c.

5. Przedstawione powyżej racje nakazują przypomnieć, że zgodnie z art. 390 § 1 K.p.c. Sąd Najwyższy rozstrzyga zagadnienia prawne budzące poważne wątpliwości, powstałe przy rozpoznawaniu apelacji, ewentualnie - zgodnie z art. 397 § 3 K.p.c. - przy rozpoznawaniu zażalenia (postanowienia Sądu Najwyższego: z 22 kwietnia 1978 r., III CZP 21/78; z 18 maja 1995 r., III CZP 60/95; z 8 lipca 1998 r., III CZP 17/98, OSNC 1999, nr 1, poz. 19; z 12 września 2000 r., III CZP 35/00; z 7 listopada 2006 r., III CZP 77/06), a podjęta uchwała wiąże sąd w danej sprawie (art. 390 § 2 k.p.c.). Przystępując do rozpoznania przedstawionego zagadnienia prawnego, Sąd Najwyższy jest więc zobowiązany w pierwszej kolejności zbadać, czy zostały spełnione formalnoprawne wymagania do przedstawienia zagadnienia prawnego, a w konsekwencji, czy zaistniały przesłanki do podjęcia uchwały.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalił się pogląd, zgodnie z którym podjęcie uchwały rozstrzygającej zagadnienie prawne stanowi - ze względu na jej wiążący charakter - wyjątek od zasady samodzielnego rozstrzygania sprawy przez sąd właściwy. Z tego względu wskazuje się na potrzebę ścisłej wykładni przesłanek stosowania art. 390 K.p.c. (zob. np. uchwałę Sądu Najwyższego z 30 marca 1999 r., III CZP 62/98, OSNC 1999, nr 10, poz. 166; postanowienia Sądu Najwyższego: z 19 listopada 2008 r., III CZP 21/08; z 29 października 2009 r., III CZP 79/09; z 12 stycznia 2010 r., III CZP 106/09). Podkreśla się przy tym, że przedmiotem zagadnienia prawnego może być jedynie taka poważna wątpliwość prawna, której wyjaśnienie w formie uchwały jest niezbędne do rozstrzygnięcia sprawy przez sąd drugiej instancji. Sąd ten powinien zatem szczegółowo przedstawić, na czym polegają jego wątpliwości i dlaczego uważa je za poważne; obowiązany jest również wykazać, że wątpliwości te pozostają w związku przyczynowym z rozstrzygnięciem środka odwoławczego. Przytoczone w tym zakresie argumenty podlegają rozważeniu przez Sąd Najwyższy (np. postanowienia Sądu Najwyższego:

z 27 sierpnia 1996 r., III CZP 91/96, OSNC 1997, nr 1, poz. 9; z 28 sierpnia 2008 r., III CZP 67/08; z 24 lipca 2013 r., III CZP 37/13; z 10 marca 2016 r., III CZP 8/16; z 22 czerwca 2016 r., III CZP 15/16; z 5 października 2016 r., III CZP 50/16; z 11 stycznia 2018 r., III CZP 63/17, OSNC-ZD 2019, z. A, poz. 3).

Skoro zatem wskazany w art. 390 K.p.c. problem prawny musi budzić poważne wątpliwości sądu pytającego i to wątpliwości tego rodzaju, że nie można ich rozstrzygnąć w drodze zastosowania powszechnie przyjętych reguł wykładni, z wykorzystaniem poglądów ogólnie aprobowanych w orzecznictwie i piśmiennictwie, to konsekwencją niestwierdzenia tego rodzaju okoliczności w niniejszej sprawie jest odmowa podjęcia uchwały w zakresie objętym pierwszym pytaniem.

6. Odmienne należy natomiast ocenić problem stanowiący – choć nie wprost wysłowioną – istotę drugiego pytania postawionego przez Sąd Okręgowy.

Jak wskazano już powyżej, z punktu widzenia zagadnienia będącego przedmiotem oceny kluczowe znaczenie ma to, że obok, regulowanego w art. 394 K.p.c., zażalenia będącego suspensywnym i względnie dewolutywnym środkiem zaskarżenia przysługującym co do zasady od określonych ustawą postanowień niemerytorycznych sądu pierwszej instancji, pojawiło się zażalenie na niektóre postanowienia sądu pierwszej instancji kierowane do innego składu tego sądu, a zatem pozbawione cechy dewolutywności. To ostatnie rozwiązanie przewidziane jest nie tylko w art. 394^{1a} k.p.c., ale także w odniesieniu do postanowień sądu pierwszej instancji zapadających w innych rodzajach postępowania cywilnego (np. art. 741 § 2 i art. 767⁴ §¹ k.p.c., art. 8 ust. 6 ustawy z dnia 17 grudnia 2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym, jedn. tekst: Dz. U. z 2020 r., poz. 446).

Równocześnie ustawodawca wprost unormował – w odniesieniu do tzw. zażalenia poziomego – kompetencję sądu drugiej instancji w dwóch sytuacjach: po pierwsze, w razie niemożności utworzenia składu do rozpoznania zażalenia w sądzie pierwszej instancji właściwy do rozpoznania zażalenia staje się sąd drugiej instancji (art. 394^{1a} § 3 k.p.c.); po drugie, jeżeli zaskarżono postanowienie, o którym mowa w art. 394 § 1 i zarazem w art. 394^{1a} § 1, zażalenie rozpoznaje

sąd drugiej instancji (art. 394^{1b} k.p.c.). Przewidziane reguły znajdują odpowiednie zastosowanie do innych niż proces postępowań uregulowanych w Kodeksie (art. 13 § 2 K.p.c.).

Ostatnia sytuacja, jak wskazano w doktrynie, nie została przez ustawodawcę doprecyzowana w sposób wystarczający, stąd też prezentowane bywają dwie interpretacje art. 394^{1b} k.p.c. Wedle pierwszej, przepis ten rozstrzyga kolizję, gdy (jedno) postanowienie stanowiące (jedno) rozstrzygnięcie mieści się równocześnie w katalogu zażaleń pionowych i w katalogu zażaleń poziomych. Wedle drugiej, regulacja ta dotyczy przypadku zbiegu albo zawarcia w jednym postanowieniu dwóch rozstrzygnięć, z których pierwsze powinno być zaskarżone zażaleniem pionowym, a drugie – poziomym, albo też zaskarżenia jednym zażaleniem dwóch rozstrzygnięć (niekoniecznie zawartych w jednym dokumencie), które skarżone winny być do różnych sądów – odpowiednio pierwszej i drugiej instancji.

Sąd Najwyższy wskazuje, że jeżeli w jednym orzeczeniu sądu pierwszej instancji znalazły się rozstrzygnięcia podlegające zaskarżeniu za pomocą różnych rodzajów zażalenia (tj. zażalenia poziomego i zażalenia pionowego), to za zastosowaniem zażalenia dewolutywnego do obu (kilku) rozstrzygnięć podlegających zaskarżeniu mogłaby przemawiać tak zasada szybkości i sprawności postępowania, jak i pozycja ustrojowa sądu drugiej instancji (art. 394^{1b} K.p.c.).

Do odmiennego rozwiązania zarysowanej kolizji prowadzą jednakże wszelkie inne argumenty. Przede wszystkim wykładnia językowa, która stanowi podstawową metodę wykładni, nakazuje zwrócić uwagę na to, że art. 394^{1b} k.p.c. dotyczy zaskarżenia „postanowienia, o którym mowa w art. 394 § 1 i zarazem w art. 394^{1a} § 1” k.p.c.” Posłużenie się rzeczownikiem w liczbie pojedynczej, świadczy o tym, że ustawodawca dostrzega możliwość zaistnienia sytuacji, w której jedno rozstrzygnięcie spełnia równocześnie przesłanki do zaliczenia do katalogu orzeczeń z art. 394 § 1 K.p.c., jak i do katalogu z art. 394^{1a} § 1 K.p.c. Z tego powodu należy dojść do przekonania, że – jeżeli tylko istnieją sytuacje spełniające takie warunki – do nich odnosić się musi wskazana regulacja. Wprawdzie dotychczas w orzecznictwie i doktrynie uznawano bez wyjątku, że konkurencja

środków zaskarżenia jest niedopuszczalna, jednakże zmiana normatywna może stanowić podstawę odstąpienia od tego kategorycznego stanowiska. Analiza art. 394 § 1 i art. 394^{1a} § 1 K.p.c. pozwala wskazać, że postanowienie o odmowie uzasadnienia orzeczenia oraz jego doręczenia (art. 394^{1a} § 1 pkt 7 K.p.c.) może mieć zarazem charakter postanowienia kończącego postępowanie w sprawie (art. 394 § 1 *in principio*), jeżeli odmowa uzasadnienia dotyczy postanowienia kończącego postępowanie w sprawie. Tożsamo kwalifikować trzeba postanowienie odrzucające zażalenie na odrzucenie zarzutów od nakazu zapłaty czy postanowienie odrzucające skargę na orzeczenie referendarza sądowego rozstrzygające co do istoty sprawy. Spostrzeżenia te pozwalają na stanowisko, że na skutek wskazanej wyżej nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego mogą zaistnieć przypadki postanowień, które mogłyby zostać zaskarżone zarówno zażaleniem poziomym, jak i zażaleniem pionowym. Oznacza to, że tę właśnie konkurencję zażaleń zdecydował się ustawodawca rozstrzygnąć w art. 394^{1b} k.p.c. na korzyść zażalenia pionowego.

Podnieść dodatkowo należy, że samodzielny charakter poszczególnych orzeczeń sądu pozwala na uznanie, że użyte w art. 394^{1b} k.p.c. słowo postanowienie odnosi się do jednego rozstrzygnięcia, a nie do dokumentu, w którym takie rozstrzygnięcie zostało umieszczone (samodzielnie lub z innymi rozstrzygnięciami). Wszak w sytuacji, w której dwa rozstrzygnięcia zostaną objęte jednym dokumentem (jako odrębne punkty sentencji) pozostają odrębnymi postanowieniami, podobnie jak byłyby odrębnymi postanowieniami, gdyby sąd sporządził je jako odrębne dokumenty. Nie sposób zatem uznać, że od tego, czy rozstrzygnięcie znalazło się jako samodzielne w dokumencie, czy też obok innego rozstrzygnięcia, miałoby zależeć, jaki środek zaskarżenia od niego przysługuje.

Prawo procesowe cywilne, jako zawierające normy prawa publicznego, nie może przewidywać swobodnego wyboru co do możliwości kierowania zażalenia albo do sądu drugiej instancji, albo do innego składu sądu pierwszej instancji. Po pierwsze zatem, skoro rozpoznanie zażalenia stanowi realizację władzy sądowniczej, w rękach skarżącego nie może pozostawać ani swobodny wybór sądu będącego adresatem środka zaskarżenia, ani żądanie rozpoznania tego środka

przez oba wchodzące w grę sądy. Po drugie, sam sąd pierwszej instancji nie może swobodnie kreować uprawnień do rozpoznania środka zaskarżenia od wydawanego przez siebie rozstrzygnięcia tylko w ten sposób, że umieści je w odrębnym dokumencie lub też wraz z innym rozstrzygnięciem. Wszak o właściwości sądu do rozpoznania zażalenia – jak wyraźnie określają art. 394 § 1 i art. 394^{1a} k.p.c. – decyduje przedmiot rozstrzygnięcia (a w konsekwencji zaskarżenia), a nie kwestie w istocie techniczne, takie jak pomieszczenie rozstrzygnięć w jednym dokumencie (lub kilku dokumentach) lub pomieszczenie zażaleń w jednym dokumencie (lub kilku dokumentach). Reasumując, każde z zażaleń na każde z konkurencyjnych postanowień będzie rozpoznawał sąd właściwy według przepisów kodeksowych lub pozakodeksowych. Oznacza to, że w realiach sprawy, na kanwie której sformułowano zagadnienia prawne, art. 394^{1b} K.p.c. nie znajduje zastosowania.

Jedynie marginalnie warto odnotować, że sytuacja, w której w jednym orzeczeniu zawarto rozstrzygnięcia zaskarżalne różnymi środkami odwoławczymi, nie stanowi *novum* wygenerowanego wspomnianą nowelizacją Kodeksu postępowania cywilnego, ale występowała już wcześniej. W szczególności przyjmowano, że zaskarżanie postanowień zawartych w wyroku (z wyjątkiem postanowienia o kosztach zaskarżonego łącznie z zaskarżeniem rozstrzygnięcia co do istoty sprawy) powinno nastąpić w formie zażalenia, a nie w formie apelacji (zob. zwłaszcza uchwałę Sądu Najwyższego z 6 marca 1972 r., III CZP 27/71, OSNC 1973, nr 1, poz. 1; postanowienia Sądu Najwyższego: z 24 czerwca 2015 r., II CZ 21/15; z 29 czerwca 2016 r., III CZ 26/16).

Konstatacja, że celem art. 394^{1b} k.p.c. jest wyłącznie rozstrzygnięcie, jaki środek prawny przysługuje od (jednego) postanowienia, które może być zakwalifikowane równocześnie do katalogu orzeczeń wymienionych w art. 394 § 1 k.p.c. i katalogu orzeczeń wymienionych w art. 394^{1a} § 1 k.p.c., a nie dotyczy sposobu rozstrzygania zażaleń na kilka różnych postanowień, uzasadniała udzielenie odpowiedzi jak w sentencji.

